

ПОНЯТТЯ КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВОПОРУШЕННЯ: ПОРІВНЯЛЬНО-ПРАВОВИЙ АСПЕКТ

КУХАР Валерій Васильович - кандидат юридичних наук, начальник кафедри кримінального права Національної академії Державної прикордонної служби України імені Б. Хмельницького, полковник юстиції

В данной научной статье используется сравнительно-правовой подход для определения правового явления и его понятия – «уголовное правонарушение». Рассматривая теоретическое понятие, автор приводит примеры из нового Уголовного процессуального кодекса Украины 2012 г., Уголовного кодекса Украины и кодексов некоторых стран мира (США, Швейцария, Литва, Пуэрто-Рико, Турция и др). Анализируется взаимосвязь понятий «уголовное правонарушение», «уголовный проступок», «преступление». Предложены изменения в Уголовный кодекс Украины.

Ключові слова: кримінальне правопорушення, кримінальний проступок, злочин, Кримінальний кодекс України, Кримінальний процесуальний кодекс України.

Актуальність статті

Аналіз поняття «кримінальне правопорушення» у науковій доктрині кримінального права буде неповним без порівняльно-правового аналізу як всередині правової системи України (у межах матеріального та процесуального права), так і порівняння згаданої категорії на рівні правових систем сучасності із наведенням прикладів правового регулювання зазначеного поняття у різних країнах світу.

Впровадження у сучасне законодавство понять та положень, що не були апробовані на практиці та є абсолютно новими як для практики, так і для теорії, сприяє розвитку наукових досліджень та потребує детального аналізу, дослідження генезису та про-

гнозування проблем як теоретичного, так і прикладного характеру.

Постановка проблеми

Зазначене суттєво впливає на правозастосовну практику, спричиняючи значний масив правозастосовних колізій та прогалин у діяльності правоохоронних органів, що, беззаперечно, впливає на правовий статус всіх суб'єктів, котрі мають будь-яке відношення до кримінального правопорушення та кримінального провадження.

Формування цілей статті

Таким чином, спробуємо з'ясувати поняття та правову природу кримінального правопорушення, сформулювати необхідні рекомендації для впровадження як у законодавство, так і під час правореалізації.

Зазначимо, що досліджуване питання знаходимо у сучасних працях Рабіновича П.М., Задой К.П., Сергатого М.О., Кураша Я.М., Допилки В.А., Березовської М.Л., Самбор М.А., Волощук А.М. та інших.

Втім, правова практика та розвиток юридичної науки створюють необхідність у детальному аналізі та дослідженні поняття «кримінальне правопорушення», до чого і звернемося.

Виклад основного матеріалу

Прийняття нових правових норм у Кримінальному процесуальному кодексі України від 13 квітня 2012 року викликало чимало проблем тлумачення чинного зако-

подавства та правореалізаційної практики. Однією із них є впровадження абсолютно нового поняття «кримінальне правопорушення», котре, виступаючи основним як для науки кримінального права, так і кримінального процесу, не вживалось у вітчизняній юриспруденції раніше.

Вперше знаходимо це поняття у ст. 2 Кримінального процесуального кодексу України в контексті завдань кримінального провадження: «завданнями кримінального провадження є захист особи, суспільства та держави від кримінальних правопорушень, охорона прав, свобод та законних інтересів учасників кримінального провадження, а також забезпечення швидкого, повного та неупередженого розслідування і судового розгляду з тим, щоб кожний, хто вчинив кримінальне правопорушення, був притягнутий до відповідальності в міру своєї вини, жоден невинуватий не був обвинувачений або засуджений, жодна особа не була піддана необґрунтованому процесуальному примусу і щоб до кожного учасника кримінального провадження була застосована належна правова процедура» [1]. Весь Кримінальний процесуальний кодекс України (далі – КПК України) пронизаний цим поняттям, втім інколи (наприклад, ст.ст. 469, 492, 497 КПК України тощо) зустрічається поняття «злочин».

У той же час, спеціальний нормативно-правовий акт, котрий, відповідно до ч. 2 ст. 1 Кримінального кодексу України, «визначає, які суспільно небезпечні діяння є злочинами та які покарання застосовуються до осіб, що їх вчинили» [2], не встановлює дефініції та ознак кримінального правопорушення. А все ще містить норми та положення лише щодо злочинів, їх видів та покарання.

Відповідно, знаходимо колізії та прогалини, котрі виникли на рівні нормативно-правових актів та які впливають на правореалізаційну практику:

по-перше, норми Кримінального кодексу України є відправними з питань визначення поняття злочину, його видів та покарань за них, тобто норм матеріального права, у той же час знаходимо нове, по даті прийняття, поняття кримінального правопорушення у нормах процесуального права;

по-друге, процесуальне право спрямоване на реалізацію кримінально-правової політики держави і є вторинним, по відношенню до матеріального права, тобто первинними та, щодо цього питання, спеціальними, є матеріальні норми, а процесуальні їх реалізують, забезпечують втілення у «життя». На зазначеному прикладі знаходимо протилежне.

Підтвердженням до окресленого нами є думка Письменського Є.О., відповідно до якої кримінальне процесуальне право виконує забезпечувальну функцію щодо дії кримінального права. Через це у разі колізій між їх нормами перевагу слід віддавати кримінальному матеріальному праву [3, с. 143].

Таким чином, ми маємо правову колізію, змістом якої є те, що прийнятий пізніше кримінальний процесуальний закон (у 2012 році), та який є чинним уже протягом року, котрий не є спеціальним щодо встановлення поняття та видів кримінально-караного діяння, встановлює нові правові норми, котрі не є ідентичні, а скоріше суперечать матеріальному кримінальному закону, встановлюючи нові поняття, котрі за своїм змістом не є ідентичними.

Зрозуміло, що поняття «кримінальне правопорушення» абсолютно нове для української практики та правової доктрини, через те і колізійне, втім зустрічається у законодавстві та практиці країн світу.

Так, Рабінович П.М. зазначає, що Європейський суд з прав людини у своїх рішеннях вживає терміно-поняття кримінального права «кримінальне правопорушення» (за термінологією Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод 1950 року «criminal defense») [4, с. 4] та «злочин» («crime») [4, с. 5]. В усіх цих випадках йдеться, радше за все, про злочини в їх суто внутрішньодержавній, національній інтерпретації, тобто у такому сенсі, в якому їх визначає та розуміє відповідна держава. Оскільки ж у державах-членах Ради Європи правообмеження встановлюються насамперед національним законодавством – у певних межах власного розсуду держави, – то в цю її діяльність Суд безпосередньо зазвичай не втручається. І тому, яке саме діяння слід вважати у певній країні злочинним (зло-

чином), – це вирішує кожна держава самостійно. Так чи інакше, у практиці Суду його власна, автономна інтерпретація термінопоняття «злочин» не зустрічається.

Коли ж у Конвенції йдеться про «кримінальне правопорушення», то це термінопоняття вже стає безпосереднім предметом автономного роз'яснення Суду, і воно має вживатись і державами-членами Ради Європи, вочевидь, у тому значенні, яке надає йому він у своїй практиці [4, с. 6].

Поняття кримінального правопорушення також зустрічаємо в кримінальних законах світових держав. Так, § 21-3105 КК штату Канзас встановлює, що кримінальне правопорушення – це «дія або бездіяльність, передбачена законом, при засудженні за яку може бути призначено покарання у виді смертної кари, тюремного ув'язнення, штрафу або штрафу і тюремного ув'язнення одночасно» [5, с. 199].

Кримінальний кодекс Литви у ст. 10 встановлює, що злочинні діяння поділяються на злочини та кримінальні проступки. Злочином є небезпечне і цим Кодексом заборонене діяння (дія або бездіяльність), за вчинення якого передбачено покарання у вигляді позбавлення волі (ст.11 КК Литви). Кримінальним проступком є небезпечне і цим Кодексом заборонене діяння (дія або бездіяльність), за вчинення якого передбачено покарання, не пов'язане з позбавленням волі, за винятком арешту (ст.12 КК Литви) [6].

Відповідно до ст. 10 Кримінального кодексу Швейцарії тяжкі злочини відрізняються від проступків відповідно до тяжкості покарання, що передбачено за злочин. Тяжкі злочини є злочинами, за які передбачено позбавлення волі на строк більше трьох років. Правопорушення є злочинами, за які передбачено позбавлення волі на строк не більше трьох років або грошовий штраф [7].

Згідно з розділом 12 Кримінального кодексу Пуерто-Ріко 1974 року злочини класифікуються як правопорушення і кримінальні (тяжкі) злочини. Правопорушення – це злочини, санкція за які передбачає позбавлення волі на строк не більше шести місяців або штраф, що не перевищує п'ятсот доларів, або обидва на розсуд суду. Злочини

включають у себе всі інші злочини [8]. Новий Кримінальний кодекс Пуерто-Ріко 2004 року залишив ту ж класифікацію на правопорушення та кримінальні (тяжкі) злочини [9].

Кримінальний кодекс Туреччини у ст. 1 встановлює, що правопорушення поділяються на злочини та проступки [10]. Стаття 11 згаданого кодексу зазначає, що покараннями за злочини є: 1) смертна кара; 2) тяжке ув'язнення; 3) ув'язнення; 4) тяжкий грошовий штраф; 5) заборона на публічну службу. Покараннями за проступки є: 1) легке ув'язнення; 2) легкий грошовий штраф; 3) позбавлення права займатись певною професією або ремеслом. У статті 13 Кримінального кодексу Туреччини знаходимо, що покарання у виді тяжкого ув'язнення є довічним або тимчасовим. Довічне тяжке ув'язнення триває до смерті ув'язненого. Тимчасове тяжке ув'язнення, якщо в конкретних статтях цього Кодексу про це немає прямої вказівки, триває від одного року до двадцяти чотирьох років [10]. Таким чином, розмежування злочинів та проступків відбувається залежно від санкції за конкретне кримінально-каране діяння.

Хавронюк М.І. у монографії «Кримінальне законодавство України та інших держав континентальної Європи» вказує на те, що поділ кримінально-караних діянь на злочини та проступки (або незначні злочини) знаходимо в кримінальних кодексах Естонії, Норвегії, Австрії, Іспанії, Німеччини, Франції [11, с. 156-166].

Звичайно, обраний перелік країн не є повним, втім вказує на наявність різного підходу до розуміння поняття діяння, відповідальність за яке передбачена кримінальним законодавством.

Зрозуміло, що єдиним є підхід щодо поділу кримінально-караних діянь на, мінімум, дві групи, враховуючи тяжкість покарання, що передбачена у санкції статті, при чому одна група, у всіх аналізованих країнах, іменується «злочином», а інша – «проступки», «незначні злочини», «кримінальні проступки», «правопорушення».

Схожий підхід вирішив застосувати і український законодавець, попередньо відобразивши поняття «кримінальне пра-

випорушення» у нормах кримінального процесуального кодексу. Так, у ч. 3 ст. 469 Кримінального процесуального кодексу знаходимо: «Угода про примирення між потерпілим та підозрюваним чи обвинуваченим може бути укладена у провадженні щодо кримінальних проступків, злочинів невеликої чи середньої тяжкості та у кримінальному провадженні у формі приватного обвинувачення» [1].

Звідси випливає, що кримінальні правопорушення поділяються на злочини та кримінальні проступки. Поділ злочинів на види, відповідно тяжкості злочину, зберігся. Тому виникає наступна наукова проблема: що вважати злочином невеликої тяжкості, а що вважати кримінальним проступком?

Логічно, що є декілька шляхів її вирішення. Так, можливо змінити критерій «тяжкості злочину», віднести теперішні злочини невеликої тяжкості до середньої, середньої до тяжких, тяжких до особливо тяжких. Що однозначно не є гуманізацією кримінально-правової політики держави. Другий, схожий за відсутністю гуманізації, варіант – віднесення частини адміністративних правопорушень, за які передбачена санкція «арешт» до кримінальних проступків.

Найбільш гуманним є варіант навпаки зменшення ступеню тяжкості злочину. Так, кримінальними проступками вважати діяння, за яке передбачене покарання у виді позбавлення волі на строк не більше двох років, або інше, більш м'яке покарання за винятком основного покарання у виді штрафу в розмірі понад три тисячі неоподатковуваних мінімумів доходів громадян (тобто діяння, що вважалось злочином невеликої тяжкості).

Злочином невеликої тяжкості вважати злочин, за який передбачене основне покарання у виді штрафу в розмірі не більше десяти тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або позбавлення волі на строк не більше п'яти років.

Злочином середньої тяжкості вважати злочин, за який передбачене основне покарання у виді штрафу в розмірі не більше двадцяти п'яти тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або позбавлен-

ня волі на строк не більше десяти років.

Тяжким злочином вважати злочин, за який передбачене основне покарання у виді штрафу в розмірі понад двадцять п'ять тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів громадян, позбавлення волі на строк понад десять років.

Особливо тяжким вважати злочин, за який передбачено покарання у вигляді довічного позбавлення волі.

Вказані зміни потягнуть за собою також внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України, оскільки особливі порядки кримінального провадження засновувались на критерії суспільної небезпеки вчиненого діяння, котрий, у разі такої гуманізації, буде суттєво змінений.

Що ж до семантичного навантаження, то виникає питання: чи доречно вживати поняття «злочин», «проступок» та «правопорушення» як родові та видові категорії.

Так, поняття «правопорушення» в теорії права вживається як родова категорія до злочину та проступку [12, с. 423]. Тому класифікація, обрана законодавцем, є логічною та науково обґрунтованою.

Втім законодавець ніде не вживає поняття «делікту» як родової чи видової категорії.

«Делікт» (від латинського *delictum*) розглядається у правовій доктрині у широкому й вузькому розумінні. У широкому розумінні деліктом визначається будь-яка недозволена дія, правопорушення, що має наслідком застосування покарання до особи, яка його вчинила.

Тобто делікти за сферою їх виникнення та реалізації можуть бути поділені на публічно-правові й приватноправові, серед останніх виділяють цивільно-правові правопорушення [13, с. 319].

Зрозуміло, що поняття «делікт» та поняття «правопорушення» – слова-синоніми, мабуть, тому законодавець вирішив вжити термін «кримінальне правопорушення», а не «кримінальний делікт».

Повертаючись до поділу кримінальних правопорушень на злочини та кримінальні проступки, пропонується декілька варіантів введення інституту кримінального проступку до вітчизняного законодавства:

АНОТАЦІЯ

У науковій статті використовується порівняльно-правовий підхід для визначення правового явища і його поняття – «кримінальне правопорушення». Розглядаючи теоретичне поняття, автор наводить приклади з нового Кримінального процесуального кодексу України 2012, Кримінального кодексу України та кодексів деяких країн світу (США, Швейцарія, Литва, Пуерто-Ріко, Туреччина та ін). Аналізується взаємозв'язок понять «кримінальне правопорушення», «кримінальний проступок», «злочин». Запропоновано зміни до Кримінального кодексу України.

- 1) створення окремого кодексу (закону – зазначено автором) кримінальних проступків із загальною та особливою частинами;
- 2) доповнення чинного КК новою частиною, в якій передбачити склади кримінальних проступків;
- 3) введення складів кримінальних проступків до Особливої частини КК шляхом доповнення його статей новими частинами, а також включення деяких нових статей [14, с. 119].

Висновки і пропозиції

Аналізуючи обрану проблему, робимо висновок про те, що нова редакція Кримінального кодексу України є нагальним питанням часу. Часткові зміни статей Кримінального кодексу України не зможуть повністю його трансформувати відповідно до нових норм Кримінального процесуального кодексу України.

Оскільки відбувалась зміна кримінально-правової політики держави, то потрібна зміна як основних засад кримінального права, що в загальній частині, так і повна трансформація особливої частини Кримінального кодексу України відповідно до поділу кримінальних правопорушень на кримінальні проступки та злочини.

Література:

1. Кримінальний процесуальний кодекс України // Відомості Верховної Ради України від 08.03.2013. – 2013 р., № 9-10, – стор. 474, стаття 88. (з змінами від 05.07.2012 р., 04.07.2013 р.)

SUMMARY

In the article the comparative legal approach for determining the legal phenomenon and its notion - "criminal offense" is used. Considering the theoretical notion the author gives examples from the new 2012 Criminal Procedure Code of Ukraine, the Criminal Code of Ukraine and codes of some countries (the USA, Switzerland, Lithuania, Puerto Rico, Turkey, etc). The interrelation of the notions "criminal law violation", "criminal offense", "crime" is analyzed. Some changes to the Criminal Code of Ukraine are proposed.

2. Кримінальний кодекс України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.nau.ua/doc/?uid=1011.18.119&nobreak=1>
3. Письменський Є.О. Кримінальне матеріальне та процесуальне право: стержневі аспекти взаємовідносин // Вісник Запорізького юридичного інституту Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ. – 2010. – № 2. – С. 135-144.
4. Рабінович П. Фундаментальні поняття кримінального права: інтерпретація Страсбурзького суду // Юридична Україна. – 2011. – № 11. – С. 4-7.
5. Сергатий М.О. Порівняльний аналіз учень про злочин за кримінальним правом зарубіжних країн // Держава та регіони. – 2012. – № 1 (35). – С. 198-203.
6. Уголовный кодекс Литвы. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://law.edu.ru/norm/norm.asp?normID=1243877&subID=100107735,100107737,100107741,100108028#text>
7. Swiss Criminal Code. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.admin.ch/ch/e/rs/311_0/a10.html
8. Código Penal de Puerto Rico de 1974. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.lexjuris.com/lexpenal.htm>
9. Código Penal de Puerto Rico de 2004. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.lexjuris.com/LEXLEX/Leyes2004/Codigo%20Penal%202004.pdf>
10. Уголовный кодекс Турции. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://constitutions.ru/archives/5851>
11. Хавронюк М.І. Кримінальне законодавство України та інших держав континентальної Європи. Монографія. – К.: Юрисконсульт, 2006. – 1048 с.
12. Скакун О.Ф. Теорія держави і права: Підручник / Пер. з рос. — Харків: Консум, 2001. — 656 с.
13. Маковій В.П. Взаємне поглинання сутнісних теорій делікту у міжнародному приватному праві // Юридичний вісник Причорномор'я. – 2011. – № 1(1). – С. 318-323.
14. Українське кримінальне право. Загальна частина: підручник / за ред. В.О.Навроцького. – К.: Юрінком Інтер, 2013. – 712с.